

Meta-analysis of Studies on the Role of Counselors in Increasing Divorce with a Strategic Approach

Seyed Morteza Mirtabar¹ , Nasrin Fatahi² , and Mitra Bahrami³

1. Researcher, Institute for Socio-Cultural Governance Studies, Institute for Security and Progress Studies, Tehran, Iran. Email: smbb_110@yahoo.com
2. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran. Email: fatahi.n@lu.ac.ir
3. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Medicine, Kermanshah University of Medical Sciences, Kermanshah, Iran. Email: mitra.bahrami@kums.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 03 April 2025
Received in revised form 19 July 2025
Accepted 23 August 2025
Available online 23 September 2025

Keywords:

Counseling Centers,
Counselors,
Divorce,
Family,
Metaanalysis

ABSTRACT

Objective: The aim of this research is to present a coherent and integrated summary of the scattered data of previous research on the failure of pre-divorce counseling centers, which after their mandatory implementation in 2012, have not only failed to reduce divorce, but in many cases have become a factor in increasing it. This research seeks to identify the roots of this failure and provide strategic solutions.

Method: This research is applied and strategic in terms of purpose and is a meta-analytical documentary study in terms of method. The statistical population of the research includes 48 reliable sources (books, articles, and theses) that have been purposefully selected. These sources are divided into three categories in terms of nature: explanatory (60%), descriptive (35%), and consequential (5%).

Results: From a meta-analysis of 205 components extracted from previous research, the following results were obtained:

- 64 components addressed harms (such as the lack of counseling discourse in the Iranian lifestyle)
- 43 components addressed eroding factors (such as weakness in the expertise, skills, and professional ethics of counselors)
- 98 components addressed solutions and strategies in 5 cultural, social, supervisory, structural, and scientific-service dimensions.

The key finding of the research shows that the lack of counseling discourse in the cultural context of Iran, the lack of expertise and professional ethics among some counselors, and the neglect of religious and religious solutions are the main factors behind the failure of these centers.

Conclusions: The final conclusion of the research indicates that to solve this problem, we must move towards governance and integrated solutions. The best proposed solution is to establish "specialized family clinics" to integrate counseling services based on the Islamic-Iranian lifestyle, as well as implement the "Counselor" plan with continuous monitoring until the end of the first five years of living together to prevent crises leading to divorce.

Cite this article: Mirtabar, N., Fatahi, M., & Bahrami, M. (2025). Meta-analysis of studies on the role of counselors on the increase in divorce with a strategic approach. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (7), 1-25. <https://doi.org/10.22034/api.2025.2023578.1065>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2023578.1065>

Publisher: Lorestan University.

Introduction

Divorce has existed in ancient societies since the time when marriage began officially, but in each specific period and in each society, it has taken a special and unique form, depending on the conditions of that society. In fact, the form of separation and separation between husband and wife has taken its current form after going through the historical path and countless human trials and experiences (Sarokhani, 1376, p. 16) and in the future it may also take other forms; for example, in the future we may not consider divorce a sad issue and even individualism may become so intense that we consider not getting married to be the best way to divorce, and thus white marriage will gain more strength. Many researchers consider the replacement of the traditional lifestyle with the modern one and the entry into the global village and its effects as the cause of the family's decline and emphasize the survival of the traditional lifestyle, but it seems that instead of worrying about the decline of traditional forms of the family in contemporary society, we should talk about the reorganization and restructuring of the family in today's society. Accepting the changes that have occurred in the definition of the family institution in contemporary societies, Sarukhani suggests that in this regard, the new family should be strengthened in adapting to new social trends and continue to be used to protect the health of the body and life of humans. (Sarukhani, 2010, p. 19) In this regard, it seems that efforts to recognize the social harms that affect the family institution in contemporary times can be more effective in its continuity and sustainability at the societal level. (Scaffi, 2014, p. 3) Therefore, family scholars have presented several methods for structuring the family institution in recent years, one of the most important of which is the formalization of the condition of counseling before the implementation of divorce, and therefore we are witnessing the expansion of counseling centers with different approaches, mainly based on psychology and counseling with Western attitudes and science. A review of the cases also shows that 2 out of every 5 counseling cases per day are related to family disputes, which has doubled compared to 5 years ago.

Method

This research is applied and strategic in terms of purpose and is a meta-analytical documentary study in terms of method. The statistical population of the research includes 48 reliable sources (books, articles, and theses) that have been purposefully selected. These sources are divided into three categories in terms of nature: explanatory (60%), descriptive (35%), and consequential (5%).

Results

From a meta-analysis of 205 components extracted from previous research, the following results were obtained:

- components addressed harms (such as the lack of counseling discourse in the Iranian lifestyle)
- components addressed eroding factors (such as weakness in the expertise, skills, and professional ethics of counselors)

- components addressed solutions and strategies in 5 cultural, social, supervisory, structural, and scientific-service dimensions.

The key finding of the research shows that the lack of counseling discourse in the cultural context of Iran, the lack of expertise and professional ethics among some counselors, and the neglect of religious and religious solutions are the main factors behind the failure of these centers.

Conclusions

The final conclusion of the research indicates that to solve this problem, we must move towards governance and integrated solutions. The best proposed solution is to establish "specialized family clinics" to integrate counseling services based on the Islamic-Iranian lifestyle, as well as implement the "Counselor" plan with continuous monitoring until the end of the first five years of living together to prevent crises leading to divorce.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

فرا تحلیل مطالعات نقش مشاوران بر افزایش طلاق با نگرش راهبردی

سید مرتضی میر تبار^۱، نسرین فتاحی^۲، میترا بهرامی^۳ ✉

۱. پژوهشگر پژوهشکده مطالعات حکمرانی فرهنگی اجتماعی، پژوهشگاه مطالعات امنیت و پیشرفت، تهران، ایران. رایانامه: smmb_110@yahoo.com

۲. استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. رایانامه: fatahi.n@lu.ac.ir

۳. نویسنده مسئول، استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران. رایانامه: mitra.bahrami@kums.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی،	هدف: هدف این تحقیق، ارائه یک جمع‌بندی منسجم و یکپارچه از داده‌های پراکنده تحقیقات پیشین در مورد عدم موفقیت مراکز مشاوره پیش از طلاق است که پس از الزامی شدن آن در سال ۱۳۹۱، نه تنها در کاهش طلاق موفق نبوده‌اند، بلکه در بسیاری موارد به عاملی برای افزایش آن تبدیل شده‌اند. این پژوهش در پی شناسایی ریشه‌های این شکست و ارائه راهکارهای راهبردی است.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱	روش پژوهش: این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و با رویکرد راهبردی است و از نظر روش، یک مطالعه اسنادی از نوع فراتحلیل می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل ۴۸ منبع معتبر (کتاب، مقاله و پایان‌نامه) است که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. این منابع از نظر ماهیت به سه دسته تقسیم شده‌اند: تبیینی (۶۰٪)، توصیفی (۳۵٪) و پیامدی (۵٪).
کلیدواژه‌ها: فردوسی، شاهنامه، هومر، ایلیاد، ادیسه، قربانی	یافته‌ها: از فراتحلیل ۲۰۵ مؤلفه استخراج شده از تحقیقات پیشین، نتایج زیر به دست آمد: - ۶۴ مؤلفه به آسیب‌ها (مانند نبود گفت‌وگو مشاوره در سبک زندگی ایرانی) - ۴۳ مؤلفه به عوامل فرساینده (مانند ضعف در تخصص، مهارت و اخلاق حرفه‌ای مشاوران) - ۹۸ مؤلفه به راهکارها و راهبردها در ۵ بعد فرهنگی، اجتماعی، نظارتی، ساختاری و علمی-خدماتی پرداختند. یافته کلیدی تحقیق نشان می‌دهد که فقدان گفت‌وگو مشاوره‌ای در بافت فرهنگی ایران، کمبود تخصص و اخلاق حرفه‌ای در بین برخی مشاوران و غفلت از راهکارهای دینی و مذهبی، عوامل اصلی عدم موفقیت این مراکز است. نتیجه‌گیری: نتیجه‌گیری نهایی تحقیق حاکی از آن است که برای حل این مسئله، باید به سمت راهکارهای حاکمیتی و یکپارچه حرکت کرد. بهترین راهکار پیشنهادی، ایجاد «کلینیک‌های تخصصی خانواده» برای یکپارچه‌سازی خدمات مشاوره‌ای بر پایه سبک زندگی اسلامی-ایرانی و همچنین اجرای طرح «مشاوریار» با نظارت مستمر تا پایان پنج سال اول زندگی مشترک است تا از بروز بحران‌های منجر به طلاق پیشگیری شود.

استناد: میر تبار، سید مرتضی؛ فتاحی، نسرین؛ و بهرامی، میترا. (۱۴۰۴). فراتحلیل مطالعات نقش مشاوران بر افزایش طلاق با نگرش راهبردی. پژوهش‌های نوین

در مطالعات علوم انسانی اسلامی، (۷) ۴، ۲۵-۱. <https://doi.org/10.22034/api.2025.2023578.1065>

© نویسندگان.

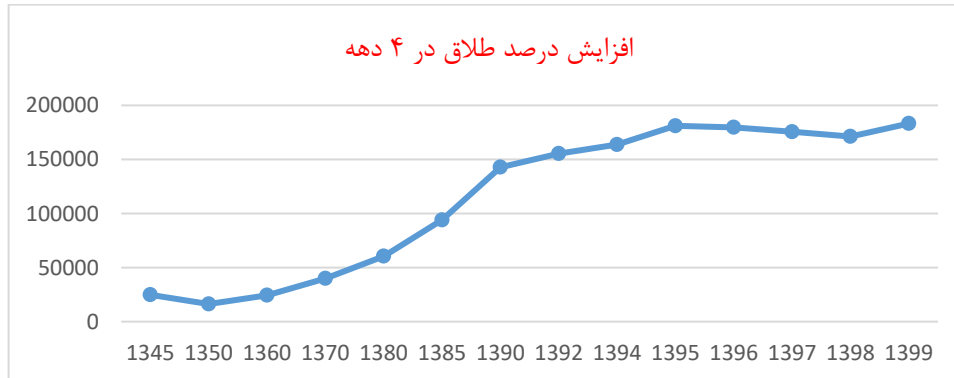
ناشر: دانشگاه لرستان.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2023578.1065>

مقدمه

طلاق در جوامع قدیمی از زمانی که ازدواج به صورت رسمی آغاز گردیده به وجود آمده است و لیکن در هر دوره خاص و در هر جامعه بنا به شرایط آن جامعه، شکل خاص و منحصر به خود گرفته است. در حقیقت شکل جدایی و متارکه زن و شوهر پس از طی مسیر تاریخی و آزمون‌ها و تجارب غیرقابل شمارش انسانی به صورت کنونی‌اش درآمده است (ساروخانی، ۱۳۷۶، ص ۱۶) و در آینده نیز ممکن است اشکال دیگری را به خود گیرد؛ به عنوان مثال ممکن است در آینده طلاق را مسئله‌ای غمناک تصور نکنیم و حتی فردگرایی به اندازه‌ای شدت یابد که ازدواج نکردن را بهترین راه طلاق بدانیم و بدین ترتیب ازدواج سفید قوت بیشتری یابد. بسیاری از محققان جایگزینی سبک زندگی مدرنیته به جای سنتی و ورود به دهکده جهانی و آثار آن را عامل اضمحلال خانواده دانسته و تأکید بر حیات سبک زندگی سنتی دارند ولی به نظر می‌رسد به جای نگرانی از زوال شکل‌های سنتی خانواده در جامعه معاصر باید درباره سازمان‌یابی^۱ مجدد و ساخت‌یابی^۲ مجدد خانواده در جامعه امروزی صحبت کرد. ساروخانی با پذیرش تغییراتی که در تعریف نهاد خانواده در جوامع معاصر رخ داده است، پیشنهاد می‌کند که در این باره خانواده جدید باید در انطباق با جریان‌های جدید اجتماعی قوت یابد و کماکان در حراست از سلامت جسم و جان انسان‌ها به کار آید. (ساروخانی، ۱۳۸۹، ص ۱۹) بدین لحاظ، به نظر می‌رسد تلاش در جهت شناخت آسیب‌های اجتماعی که در نهاد خانواده در دوران معاصر تأثیر می‌گذارد، بهتر می‌تواند در جهت تداوم و پایداری آن در سطح جامعه مؤثر باشد. (اسکافی، ۱۳۹۳، ص ۳) از این رو اندیشمندان حوزه خانواده در طول سال‌های اخیر، شیوه‌های متعددی را برای ساخت‌یابی نهاد خانواده ارائه دادند که یکی از مهمترین آنها، رسمی شدن شرط مشاوره پیش از اجرای طلاق است و لذا شاهد گسترش مراکز مشاوره با رویکردهای متفاوت که عمدتاً بر پایه روانشناسی و مشاوره با نگرش و علم غربی است، می‌باشیم. بررسی پرونده‌ها نیز نشان می‌دهد در روز از هر ۵ پرونده مشاوره، ۲ مورد مربوط به اختلافات خانوادگی است که نسبت به ۵ سال پیش به دو برابر افزایش یافته است. (همو، ص ۱۰) با وجود این همچنان شاهد افزایش آمار طلاق هستیم که منحنی ذیل نیز گویای آن است: (مرکز آمار ایران؛ سایت ثبت احوال)

نمودار ۱. افزایش درصد طلاق در ۴ دهه

مطالعات انجام یافته درباره عملکرد مشاوران در زمینه خانواده‌های مبتلا به طلاق، حکایت از آن دارد که عملکرد، صرفاً تابع ویژگی‌های فردی نیست، بلکه به مراکز مشاوره نیز وابسته است و نمی‌توان نقش مراکز مشاوره را در افزایش یا کاهش طلاق نادیده گرفت. در واقع نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که خدمات مشاوره‌ای، برآیند مطلوب و مناسبی از بعد ایجاد سازش ندارند و قسمت اعظم این عدم کارایی مربوط به فرآیند مشاوره برای متقاضیان طلاق و عدم توانمندی مشاوران برای حل اختلافات و مشکلات این متقاضیان برای طلاق است. لذا مراجعان مرجوعی به دادگستری که در مانده از همه جا هستند تنها راه نجات خود را طلاق میدانند و در این بین، مشاوران نیز عمدتاً مسیر طلاق را برای آنان هموار می‌سازند.

به طور کلی نتایج پژوهش‌ها بیانگر آن است که مراکز مشاوره و خدمات آنها، به لحاظ کیفی نتیجه مطلوبی نداشته که یکی از مهمترین این ناکارآمدی مرتبط با فرایند مشاوره و عدم توانمندی مشاوران برای حل مشکلات زوجین (راهب، ۱۳۹۰) به سبب ضعف آنان در تشخیص مشکل، ضعف در ارائه برنامه کمکی و راهکارهای درمانی است. (راهب و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۲۰-۲۱) با این توصیف به نظر می‌رسد مشاوره‌های طلاق در کشور با آسیب‌های جدی مواجه است که ضرورت بررسی علمی آن را ضروری می‌سازد. با وجود این، مطالعه مروری پژوهش‌ها نشان داده است عوامل ذکر شده به صورت پراکنده و غیرسیستماتیک در تحقیقات بیان گردیده و محققان به صورت دقیق و به شیوه کیفی به آن نپرداخته‌اند و این امر لزوم مرور نظام‌مند تحقیقات انجام شده را مهم می‌گرداند. از این رو در این پژوهش تلاش می‌شود به این پرسش پاسخ داده شود که چه آسیب‌ها و عواملی در تحقیقات به عنوان مانع موفقیت مشاوره پیش از طلاق بیان شده است و چگونه می‌توان بر این مشکلات فائق آمد؟ آیا نیازمند ساختاری متفاوت در حل مسئله هستیم یا با اصلاح و بازآفرینی مراکز مشاوره می‌توان به هدف متعالی مدنظر یعنی کاهش طلاق و تحکیم بنیان خانواده دست یافت؟

پیشینه پژوهش

یافته‌های سایت نورمگز نشان می‌دهد بررسی دو متغیر مشاوره و طلاق، از پربسامدترین موضوعات پژوهشی (بیش از ۳۰ پژوهش) است که در ایران انجام شده است و هر کدام به روش‌ها و رویکردهای اثربخشی مراکز مشاوره پرداخته‌اند اما تاکنون تحقیقی نظام‌مند و جامع به نقش این مراکز و مشاورانشان در افزایش طلاق و بدتر کردن اوضاع تحکیم خانواده اشاره نداشته‌اند و در برخی موارد به صورت گذرا و موردی به آسیب‌های این راهکار اشاره کرده‌اند. در واقع این همان خلأیی است که در این تحقیق به آن پرداخته می‌شود اما به جهت جلوگیری از برخی سوگیری‌ها و جهت‌گیری‌های مطالعاتی به برخی تحقیقات که توجه نسبتاً بیشتری به این مسئله با رویکرد راهبردی داشتند پرداخته می‌شود:

برخی از تحقیقات موجود، علاوه بر ارائه راهکار در موفقیت مراکز مشاوره و مشاوران، نقدها و نظرانی در خصوص ضعف‌ها و کاستی‌های مراکز مشاوره ارائه دادند و عدم بکارگیری شیوه مناسب را عامل نتیجه عکس در این مراکز دانستند. به عنوان مثال مرادی و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیق خود، الگوهای یکپارچه مشاوره که با فرهنگ بومی مراجعان هماهنگی دارد را راهکار موفقیت مراکز مشاوره و مشاوران عنوان کردند اما یوسفی و همکاران (۱۳۹۶) دو رویکرد مشاوره گروهی مبتنی بر پذیرش و تعهد و مشاوره گروهی راه حل مدار بر عملکرد خانواده‌های در آستانه طلاق را بهترین راهکار موفقیت مشاوران دانستند. بیگدلی و همکاران (۱۳۹۹)، ضعف اطلاعات حرفه‌ای و علمی مشاوران را عامل عدم موفقیت فرایند مشاوره طلاق دانسته و راهکار آن را ارائه بسته آموزشی طراحی شده به همراه آموزش مشاوران طبق این بسته آموزشی عنوان کردند. الله وردی و همکاران (۱۴۰۲) نیز اثبات نمودند که کارآمدی مشاوره‌های فعلی چندان حاکی از رضایت نبوده و این امر لزوم بازنگری قانون الزام زوجین به مشاوره پیش از طلاق را لازم می‌سازد. چوپانی و کرمی (۱۳۹۸) نیز ضمن ارائه الگو و ترسیم و تدوین برنامه تعالی و بالندگی مشاوران، ۹ بعد اصلی از شایستگی مشاوران را تبیین نمود که فقدان آنها می‌تواند آثار سوپی در افزایش طلاق داشته باشد. این ۹ مؤلفه عبارت است از: دانش، بینش، نگرش، توانش، منش، مهارت و ویژگی‌های اخلاقی مشاوران.

با وجود این در عمده پژوهش‌های موجود، بر تأثیرات مثبت مراکز مشاوره تأکید داشته و آن را عامل کاهش طلاق دانستند و تحلیل و بررسی آنها در ارائه راهکارهایی است که می‌تواند این تأثیرات را فزونی بخشد. به عنوان مثال حیدری و همکاران (۱۳۹۹) به این نتیجه رسیدند که بهره مندی زوجین از «مشاوره قبل از ازدواج» و «مشاوره قبل از طلاق» می‌تواند نقش مهمی در موفقیت ازدواج داشته باشد. عبارتی الگوی مشاوره ای قبل از طلاق می‌تواند رضایت زناشویی زوجین را افزایش دهد. همچنین سودانی و همکارانش (۱۳۹۵) بر اهمیت مشاوره در کاهش طلاق تأکید داشته و معتقدند رویکرد درمانی مشاوره با تأکید بر نظریه انتخاب در کاهش طلاق عاطفی از کارایی لازم برخوردار است و زوج درمانگران می‌توانند از این مدل در کار با زوجین به منظور افزایش صمیمیت عاطفی زوجین استفاده کنند. ملاجعفرلو و همکاران (۱۴۰۱)، در پیمایش خود به این نتیجه رسیدند که رویکرد شناختی رفتاری و واقعیت درمانی بر کاهش طلاق عاطفی و باورهای غیرمنطقی زوجین مؤثر است و در مراکز مشاوره می‌توان از این رویکردهای درمانی جهت بهبود زندگی زناشویی و کاهش طلاق عاطفی و باورهای غیرمنطقی بین زوجین بهره برد.

بررسی پژوهش‌های موجود نشان می‌دهد ۱- عمده محققان با پیشفرض موفق بودن مراکز مشاوره در کاهش طلاق، به تحقیقات پیمایشی و کیفی روی آوردند. ۲- عمده تحقیقات به بررسی رضایت مراجعان از مراکز مشاوره انجام شده است؛ ۳- عمده پژوهش‌ها به ویژگی‌ها و خصوصیات مشاوران موفق و کارآمد پرداخته‌اند و کمتر عملکرد و ویژگی‌های مشاوران ناکارآمد و ناموفق را بررسی و تحلیل نمودند که این امر می‌تواند به عنوان منشأ آسیب تلقی شود در حالیکه توجه جدی به آن صورت نگرفته است. ۴- در برخی پژوهش‌ها به صورت پراکنده به آسیب‌های مشاوره طلاق پرداخته شده اما به صورت نظام‌مند و منسجم، هدف و انگیزه این تحقیقات نبوده است. ۵- نگرش عمده تحقیقات کاربردی نیز با هدف توانمندسازی مشاوران بوده است نه آسیب‌شناسی آنها. شاید بتوان گفت که همین پیش‌فرض‌ها در تحقیقات مختلف باعث گردیده است که در گذار از سنت به مدرنیته که نهادهای اجتماعی به ویژه نهاد خانواده دچار تحولات متعددی شده‌اند ما شاهد گرایش به مراکز مشاوره و روان‌شناسی و رشد بالای آن باشیم تا حدی که قانون حمایت از خانواده در سال ۱۳۹۱ به تأسیس مراکز مشاوره خانواده و ارجاع تمام طلاق‌های توافقی به نهاد مشاوره طلاق، دستور قانونی صادر کرد. تصویب این ماده قانونی، در کنار قوت‌ها و ضعف‌هایی که داشته و دارد، موجب رشد و توسعه مراکز مشاوره خانوادگی به ویژه مشاوره طلاق، در بسیاری از نهادها و سازمان‌های دولتی و خصوصی شد. این مراکز با خدمات مفید و قابل توجه در راستای ایجاد سازگاری‌های خانوادگی، عاری از کاستی، نارسایی و ناتوانی نبوده و نیستند. فلذا وجود واحد نظارت و کنترل جدی بر سازمان‌های مشاوره و روان‌شناسی در سطح کشور، امری ضروری و لازم الاجراست که با اظهار تأسف این امر همچنان از بلا تکلیفی و غفلت سازمان یافته رنج می‌برد؛ این در حالی است که برخی صاحب‌نظران در عرصه مشاوره‌های خانوادگی، نقش مشاور و روان‌شناس را در سوق دادن زوجین متقاضی طلاق به طلاق، و نیز در افزایش آمار طلاق، جدی و اخطار دهنده ارزیابی می‌کنند. وجود مراکز مشاوره و مشاورانی که فاقد صلاحیت‌های علمی و عملی لازم در امر مشاوره خانوادگی بوده و با استفاده از خال‌های قانونی، اجتماعی، فرهنگی و حتی اقتصادی موجود، خود می‌توانند یکی از علل افزایش طلاق در جامعه قلمداد گردند. از این رو لزوم آسیب‌شناسی چنین مراکز و متولیان ضروری می‌باشد و از این نقطه نظر می‌توان گفت که این تحقیق از نوآوری برخوردار است.

مروری بر رویکردهای پژوهشی

پیش از ورود به بحث اصلی تحقیق، ضروری است شناخت دقیقی از رویکردهای پژوهش به دست آید لذا در این بحث، به بررسی مفاهیم مهم، نظریه‌های منتخب و مختار و همچنین روش تحقیق پرداخته می‌شود.

مشاوره طلاق و گروه بندی مراجعان آن

منظور از مشاوره قبل از طلاق، راهکاری است که قانون حمایت خانواده برای جلوگیری از افزایش آمار طلاق، اجباری نموده است. هدف از آن نیز این بوده که با این مشاوره‌ها امکان کاهش طلاق وجود داشته و زوجین بتوانند بهترین تصمیم را بگیرند. (الله وردی و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۲۱) به طور کلی، مراجعان مشاوره طلاق در ۴ دسته قابل تقسیم است: ۱- کسانی که تحت تأثیر فشار روانی ناشی از مشکلات و تعارضات حاد و مزمن زناشویی رنج می‌برند و به فکر طلاق افتادند اما قلباً مایل به طلاق نیستند. ۲- افرادی که در آستانه طلاق هستند اما هنوز تصمیم جدی و مشخصی نگرفتند. ۳- افراد مصمم به طلاق که برای تصمیم‌گیری در مورد مسائل جانبی به راهنمایی و مشاوره احتیاج دارند. ۴- کسانی که قبلاً از همسرشان جدا شدند و برای سازگاری با مشکلات بعد از طلاق، به مشاوره طلاق مراجعه می‌کنند. (قهاری، ۱۳۹۵) آنچه در این پژوهش بر آن تأکید می‌شود ۳ مراجع نخست است و شامل مورد آخر نمی‌شود.

مشاوره طلاق در نظریه‌ها و تناسب آن با اقتضائات ایران

ایجاد اختلافات زناشویی به عنوان بخش طبیعی در زندگی دانسته می‌شود اما گاهی اوقات به سبب بروز برخی مشکلات، این اختلافات تبدیل به تهدید برای تحکیم بنیان خانواده شده و باعث انحراف مسیر زندگی زناشویی می‌شود و آن را به سمت جدایی و طلاق می‌کشاند

۱. ماده ۲۵ قانون حمایت از خانواده مصوب ۱۳۹۱، ماده ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت خانواده، ارجاع طلاق‌های توافقی به مراکز مشاوره خانواده از سوی دادگاه اجباری می‌باشد و این در شمار قوانین آمره است و ...

(ستوده، ۱۳۸۶، ص ۸۲ و ۹۰) و بی تردید انحلال خانواده، می تواند پیامدهای ناخوشایند زیادی برای اعضای خانواده به ویژه زوجین ایجاد نماید. (Solomon & Jackson, 2014, p. ۹۷۹-۹۸۲) از این رو متولیان و متخصصان حوزه خانواده در علوم مختلف، در تلاش برای حل این آسیبها هستند که یکی از مهمترین این شیوهها مشاوره و ارائه شیوهها و فنون مشاوره‌ای است که در قالب نظریه قابل بیان است.

عمده نظریه‌ها در این حوزه معطوف به تکنیکها و فنون مشاوره دانسته می‌شود که از مهمترین آنها می‌توان از نظریه‌هایی همچون درمان مراجع-محوری، تحلیل محاوره‌ای برن، واقعیت درمانی گلاسر، (شفیع‌آبادی، ۱۳۷۱) اثربخشی انتخاب، (Akbari & Dinarvand, 2014) گشتالت درمانی و معنادرمانی، (یوسفی و کیانی، ۱۳۹۱) درمان تلفیقی شناختی رفتاری و ساختاری، (مرادی و چاردلی، ۱۳۹۵) عاطفه مثبت و سبک دلبستگی، رویکرد التقاطی، (کریمیان، ۱۳۹۵) رویکرد ترکیبی، (Creswell, 2013) زوج درمانی رفتاری، طرحواره درمانی، درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد، الگوی یکپارچگی و ... نام برد.

اما رویکرد مورد نظر این پژوهش، در کنار تکنیکها و فونونی که در نظریه‌های غربی ذکر می‌شود، رویکرد دینی و اسلامی است. در واقع آنچه در ایران بعد از انقلاب در حوزه مشاوره خانواده و روانشناسی رشد چشمگیری داشت و آحاد جامعه نیز به آن گرایش یافتند روانشناسی و مشاوره اسلامی است که در تعریف آن دیدگاه‌های مختلفی مطرح شده است. برخی آن را به مثابه علم النفس دانسته و معتقدند از موضع اسلام درباره رفتارها و حالات روانی به منظومه‌ای دست یافت که نیازهای کاربردی جامعه اسلامی را رفع نماید. بعضی اندیشمندان، روانشناسی اسلامی را علم شناخت فطرت، برخی علم روح شناسی و بعضی آن را مبتنی بر نظریه عمل تعریف کردند. (کاوایانی ارانی، ۱۳۹۷، ص ۷۳-۷۴) در این مدل رویکرد، انسان موجود صاحب اراده، تغییرپذیر، درون کنش‌گر، منطقی، قابل شناخت از طریق عقل و حواس و شهود باطنی و موجودی دارای روح مقدس الهی است. (خادمی، ۱۳۹۴، ص ۸۷) این موارد همان پیشفرض‌های انسان‌شناسانه است که در خدمات مشاوره‌ای در ایران مورد لحاظ قرار گرفته و فرهنگ دینی جامعه ایران آن را می‌پذیرد. اما نکته حائز اهمیت آن است که بهره‌مندی از مفاهیم دینی در روانشناسی و خدمات مشاوره‌ای در کشور، با وجود نکات مثبت‌گرا و مفید، می‌تواند خطرآفرین نیز باشد. در واقع اگر روانشناسان و مشاوره‌دهندگان، از منظر دینی و علم دین دچار ضعف باشند به جد می‌تواند راهکارهای دینی در این مشاوره‌ها موجبات دین‌گریزی در مردم جامعه را فراهم سازد و این امر می‌طلبد به بررسی دقیق مراکز مشاوره و روانشناسی در ایران پرداخت و جایگاه دین اسلام و فرهنگ دینی جامعه ایران را مورد لحاظ قرار داد.

روش پژوهش

برای حصول به اهداف راهبردی پژوهش با تکیه بر اسناد و دیدگاه‌های حاضر، از روش فراتحلیل بهره گرفته شد. فراتحلیل از روشهای نوین در علوم انسانی است که به واسطه افزایش مطالعات و تراکم اطلاعات از استقبال قابل توجهی برخوردار شده است. فراتحلیل به معنای اخص کلمه به معنی تحلیل تحلیلیها است. تحلیلی که بر مبنای داده‌های میدانی بنا نمیشود؛ بلکه به واسطه جزء جزء کردن یافته‌های منابع مختلف، در زمینه مشترک و سپس ترکیب آنها براساس یکسری از مقولات تنظیم میشود. وجود منابع و داده‌های کیفی و کمی در قالب‌های مختلف (مقاله، کتاب، گزارش، پایان نامه و...) در رابطه با مسئله، ضرورت بررسی همه‌جانبه را موضوعیت می‌بخشد. مرور و بررسی این منابع و ارائه نمای کلی وضعیت و فضای تبیینی از این لحاظ حائز اهمیت است. مرور سیستماتیک، روشی است که امکان پاسخ‌گویی به این نیاز مهم را فراهم می‌سازد. در حقیقت این روش به مرور نظام‌مند تحقیقاتی می‌پردازد که پیش‌تر درباره یک موضوع خاص به رشته تحریر درآمده‌اند. مرور سیستماتیک عبارتست از مروری جامع بر متونی که یک سوال روشن پژوهشی را مورد توجه قرار می‌دهند. در این نوع مرور، یک روش نظام مند و شفاف برای شناسایی، انتخاب و ارزشیابی نقادانه همه مطالعات مرتبط و همچنین جمع‌آوری و تحلیل داده‌های حاصل از مطالعات موجود مورد استفاده قرار می‌گیرد. (Shannon, 2002, p. ۱۹۵) مهم‌ترین مزیت مرور سیستماتیک این است که با ادغام نتایج مطالعات مختلف، قدرت مطالعه را برای یافتن نتایج معنادار افزایش می‌دهد. البته باید دانست فراتحلیل حرف آخر را با شیوه کمی بیان می‌دارد و یک قدم بالاتر از مرور سیستماتیک شناخته می‌شود. (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۴۹۹) جامعه آماری پژوهش حاضر نیز شامل تمامی منابعی است که در قالب‌های مختلف در رابطه با اهداف پژوهش انتخاب شده‌اند که با در نظر گرفتن شروط درونگنجی از صافی گذشته و جامعه نمونه را شکل دادند. پس از شناسایی واحدهای موردبررسی، فرم جامع

استخراج داده‌ها به‌صورت نیمه ساختیافته تنظیم و در فرایند کدگذاری تکمیل و دسته‌بندی شدند. جامعه موردبررسی شامل ۴۸ منبع در قالب‌های مختلف است که به‌صورت تمام‌شمار موردبررسی قرار گرفتند. جامعه مورد بررسی مطالعه حاضر، شامل تمامی اسنادی است که مرتبط با فضای ایران و حداقل حائز سه شرط از شروط شش‌گانه زیر بوده‌اند:

۱. نگاهی توصیفی به مسئله داشته باشد. (تحلیل وضعیت)
۲. نگاهی تبیینی به مسئله داشته باشد. (پاسخ به چرایی مسئله)
۳. به ارائه راهکارهای مرتبط با مسئله پرداخته باشد.
۴. به آسیب‌ها و پیامدهای افزایش ناکارآمدی تبلیغ در جامعه بپردازد.
۵. روایی و پایایی منبع مورد اشاره قرار گیرد.
۶. اتکای روشی (علمی) داشته باشد.

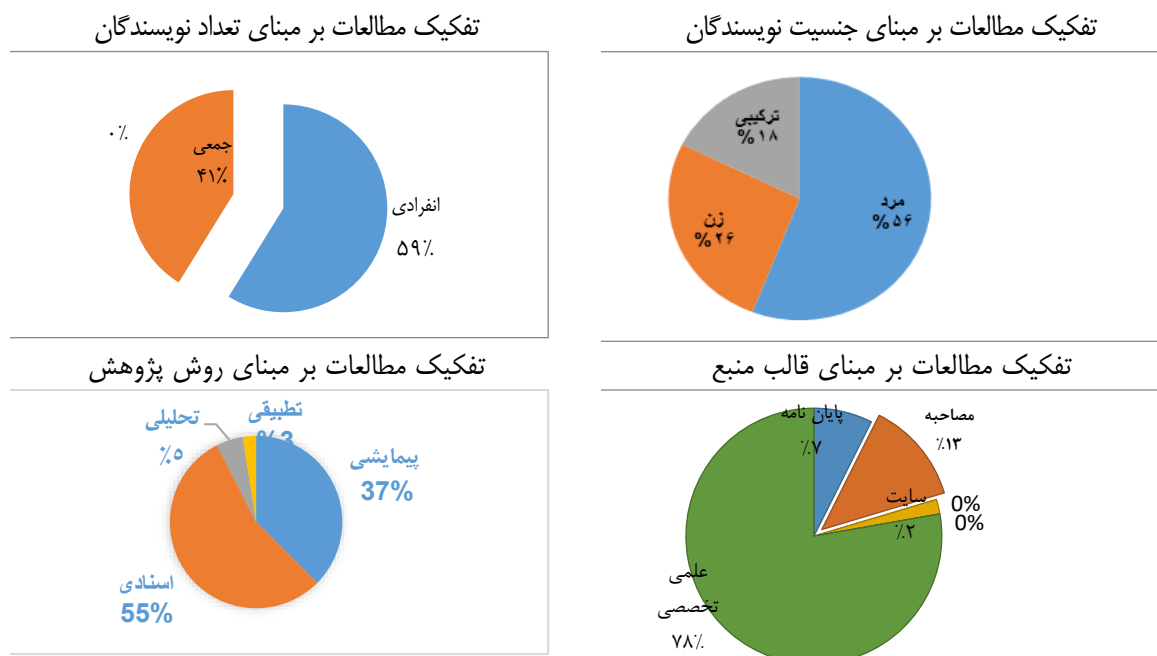
مهم‌ترین ابزار مورد استفاده، فرم استخراج اطلاعات است که با محور نوع مطالعه، نوع بینش، قالب منبع، تعداد نویسندگان، عوامل، پیامدها و راهکارهای معطوف به مسئله تنظیم شده است.

فرا تحلیل نقش مشاوران در افزایش طلاق

بر مبنای فیش‌های به دست آمده از ۴۸ واحد مورد صلاحیت، در ادامه علاوه بر بررسی ساختاری واحدها، به موانع و آسیب‌های مطرح شده در واحدها پرداخته می‌شود و سپس راهبردها و راهکارهای به دست آمده نیز مورد تحلیل و تبیین قرار می‌گیرد.

یافته‌های توصیفی منابع فرا تحلیل

برای کشف میزان اعتبار منابع مورد صلاحیت در پژوهش پیش رو، نیازمند بررسی توصیفی منابع به لحاظ ساختاری هستیم که در ذیل نشان داده می‌شود:

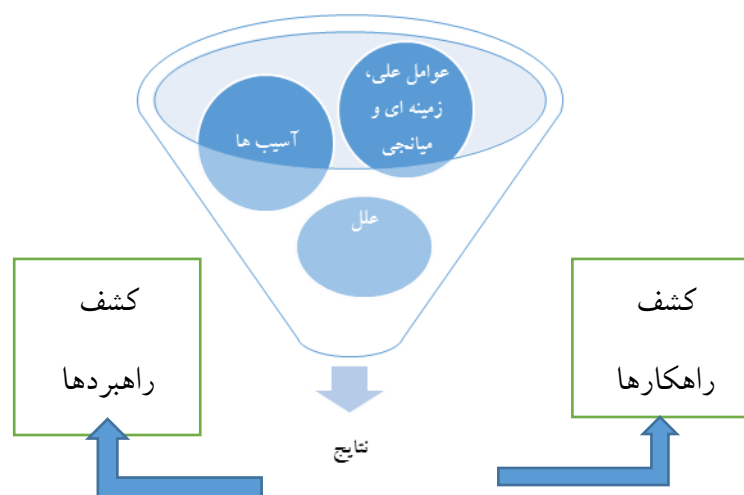
شکل ۱. بررسی توصیفی منابع به لحاظ ساختاری

- از میان ۴۸ منبع علمی استفاده شده، ۴ پایان نامه، ۸ مصاحبه علمی بوده و یک مورد بررسی علمی در یکی از سایت‌ها بوده است. سایر موارد، از مقالات معتبر علمی پژوهشی بوده است.

- در روش های بیان شده در پژوهش های مورد مطالعه، روش پیمایشی (۱۵ مورد)، اسنادی (۲۲ مورد)، تحلیلی (۲ مورد) و تطبیقی (۱ مورد) و بقیه گفتگو و مصاحبه بوده است.
- نگاه آماری در این رابطه نشان می دهد ۴ پایان نامه با مشارکت اساتید انجام شده است. از میان مقالات توصیفی تحلیلی ۱۴ مورد آن به صورت جمعی و ۳۰ مورد دیگر به شکل فردی انجام گرفته است.
- در مجموع منابع علمی موجود، ۲۶ مرد و ۱۲ زن تدوین نموده اند و ۱۰ تعداد به صورت ترکیبی انجام شده است. از میان مصاحبه ها نیز یک مورد خانم و سایر مصاحبه شوندگان مرد بودند.
- بررسی نتایج پژوهش ها نشان می دهد که بسیار از تحلیل های ارایه شده فاقد سوگیری خاصی است و عمدتاً آسیب ها و علل برخاسته از فضای مراکز مشاوره، مشاور و یا رابطه مشاور - مراجع است.
- بیشتر پژوهش ها در حوزه آسیب شناسی مراکز مشاوره و روان شناسی در سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ انجام گرفته است. در سال ۱۳۹۵ شش مورد و در سال ۱۳۹۶ پنج مورد مطالعه صورت گرفته است. بقیه سال ها دارای ۲ یا ۱ مورد پژوهش است.
- در میان پژوهش ها ۱۲ مورد به صورت مستقیم به آسیب شناسی مراکز مشاوره بر طلاق و آثار آن پرداختند و سایر موارد به طور مطلق سخن گفتند.
- بررسی آماری نشان میدهد مطالعات تبیینی (با ۶۰ درصد)، توصیفی (با ۳۵ درصد) و پیامدی (با ۵ درصد) به ترتیب در رابطه با مسئله مورد توجه واقع شده اند. این امر نشان می دهد پژوهش های مورد صلاحیت، تنها بخشی از نظام معرفتی حول موضوع را پوشش داده اند.

یافته های استنتاجی منابع فراتحلیل

روش استنتاجی در واقع همان استدلال قیاسی در مقابل استدلال استقرایی است که نتایج تحقیق را تحصیل می کند. با استفاده از این روش به استخراج مضامین و مدلول های حوزه مشاوره و روان شناسی و متغیرهای آن در پژوهش ها پرداخته می شود و سعی می شود علل، موانع و راهکارهای تقویت و توسعه آن در حوزه و دانشگاه بر مبنای کل به جز استخراج و بیان شود. در واقع فراتحلیل محتوا در استخراج استنتاجی یافته ها، متکی به مدل زیر می باشد:

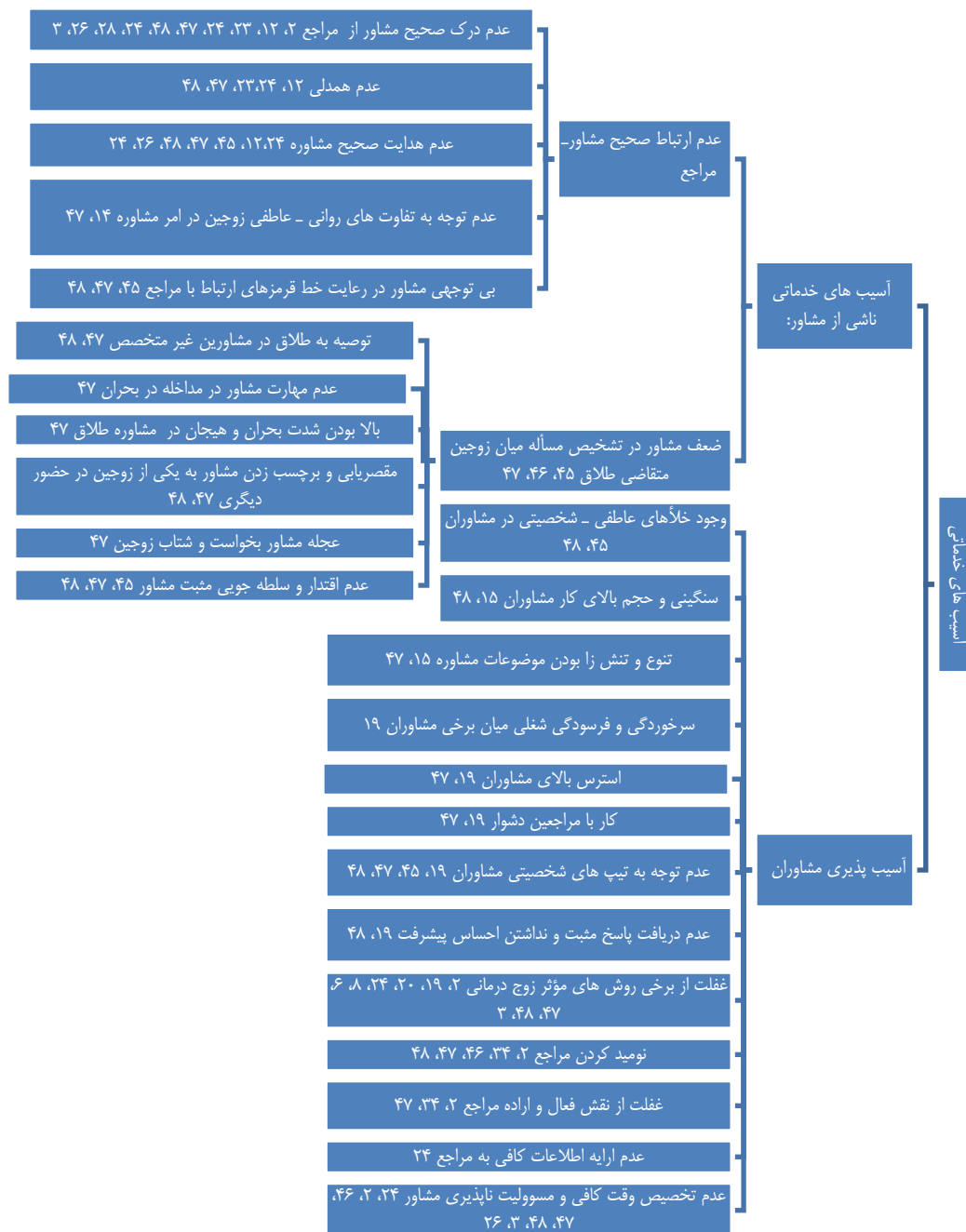

شکل ۲. بررسی منابع مورد صلاحیت فراتحلیل

نتیجه بررسی منابع مورد صلاحیت فراتحلیل، در قالب سه نمودار ارایه شده است که به صورت عناوین کلی شامل آسیب ها، عوامل و راهکارهاست. در کنار هر عنوان کدهایی برای اشاره به منابع مورد استفاده قرار گرفته که در انتهای این بخش آن منابع به تفصیل معرفی شده اند.

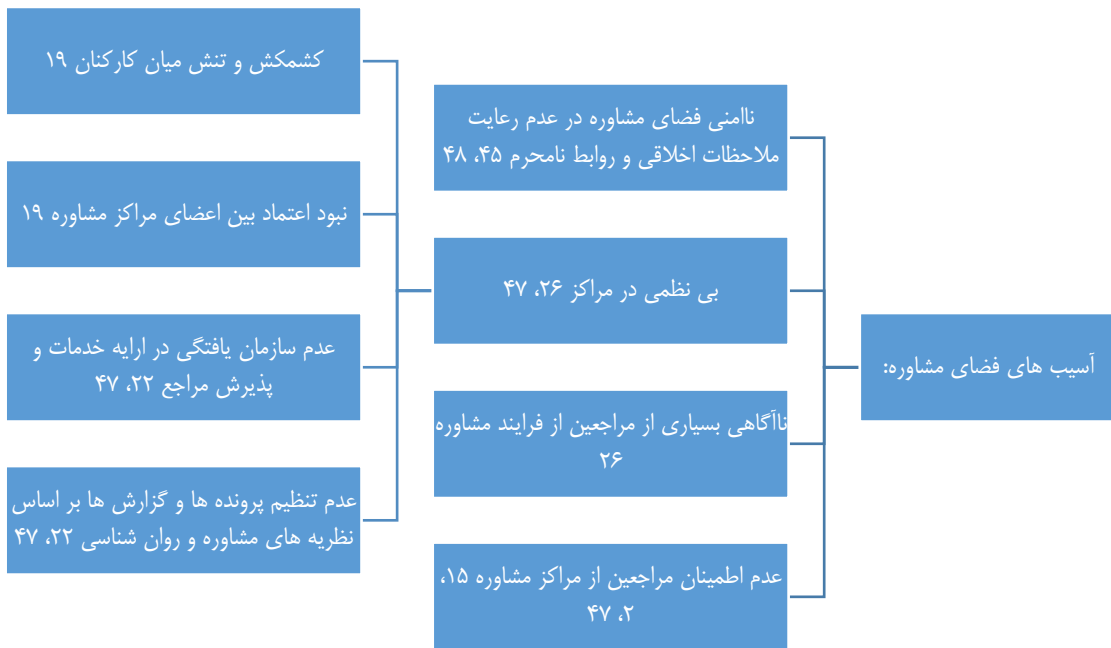
۳- آسیب های خدماتی

نمودار ۲. آسیب های خدماتی

متناسب با داده های به دست آمده، بیشترین توجه پژوهش ها معطوف به آسیب های خدماتی مراکز مشاوره و روانشناسی خانواده است که نشان از ضعف کارآمدی در ارائه خدمات است. مرور سیستماتیک منابع مورد صلاحیت نشان داد در آسیب های خدماتی، عدم ارتباط و درک صحیح مشاور با مراجع با ۱۰ مورد از مقوله های مهم است. در واقع ضعف مشاور در تشخیص و فرایند درمان زوجین متقاضی طلاق نقش مستقیمی در افزایش طلاق دارد. مشاورین دارای خلأهای شخصیتی - عاطفی آسیب جدی در مشاوره های زوجین متقاضی طلاق هستند. همچنین غفلت از برخی روش های مؤثر زوج درمانی، به عنوان یکی از مهمترین آسیب های مشاوران با ۹ بار تکرار دانسته می شود.

۴- آسیب‌های فضای مراکز مشاوره

نمودار ۳. آسیب‌های فضای مراکز مشاوره

مطالعه واحدهای پژوهش نشان می‌دهد عمده تحقیقات توجه چندانی به فضای مراکز مشاوره نداشته و فقط ۱۶.۶۶ درصد منابع به آن اشاره داشتند. در این آسیب‌شناسی، بی‌نظمی در مراکز و عدم اطمینان مراجعین از مراکز با ۳ مورد از موارد مهم است.

۵- آسیب‌های نظارتی

جدول ۳. آسیب‌های نظارتی

آسیب های نظارتی:	نبود بانک اطلاعاتی و نظام جامع جمع آوری اطلاعات خدمات ۲۶
	ارایه مجوزهای غیر اصولی ۴۸، ۲۶
	عدم نظارت مالی و مدیریتی ۲۶
	نامشخص بودن متولی واقعی مراکز ۲۶

فقط ۲ پژوهش به آسیب‌های نظارتی اشاره داشتند. در این میان نبود بانک اطلاعاتی جامع و عدم نظارت جدی بر مراکز و ارائه مجوزهای غیر اصولی با ۲ مورد مد نظر است.

۶- آسیب های علمی

نمودار ۴. آسیب های علمی

در آسیب های علمی، نارسایی های آموزشی و پژوهشی دانشگاهیان و فارغ التحصیلان حوزه مشاوره و روان شناسی حائز اهمیت است. در آسیب های علمی از منظر علم مشاوره و روان شناسی، غیر بومی بودن منابع با ۳ مورد و عدم تطبیق با فرهنگ ایرانی اسلامی مثال زدنی است. از نظر آسیب های علمی در حوزه اخلاق، عدم توجه به جنبه های معنوی انسان با ۵ مورد و غفلت از ارزش های اخلاقی در مشاوره با ۳ مورد و رویکرد ماتریالیستی و اومانیزمی در مشاوره با ۳ مورد محسوس است. در مجموع بیشترین فراوانی در آسیب ها در جدول ذیل نشان داده می شود.

جدول ۴. گویه آسیب

درصد در منابع	گویه آسیب
۲۳٪	عدم مراجعه به مشاور پیش از مشکل و در طول زندگی
۲۱٪	عدم درک صحیح مشاور از مراجع
۱۸.۷۵٪	صوری و کسب و کار شدن مشاوره برای طلاق
۱۸.۷۵٪	غفلت از برخی روش های مؤثر زوج درمانی
۱۴.۵۸٪	عدم تخصیص وقت کافی و مسئولیت پذیری مشاور
۱۴.۵۸٪	عدم هدایت صحیح مشاور در مشاوره
۱۲.۵٪	کمبود و محدود بودن مشاوره اسلامی

ب) عوامل ضعف مراکز مشاوره و مشاوران در کاهش طلاق

متناسب با داده های به دست آمده، علل و عواملی که بیانگر ضعف مراکز مشاوره و مشاوران و تأثیر آنها بر افزایش طلاق است، از میزان برجستگی بیشتری از دیگر ساحت ها برخوردار است. این عوامل در ۵ ساحت و ۴۵ متغیر قابل دسته بندی است. در این

میان عوامل فرهنگی - اجتماعی و عوامل ساختاری هرکدام با ۱۵.۵ درصد، نظارتی با ۶.۶ درصد، عوامل علمی با ۲۴.۵ درصد و عوامل خدماتی با حدود ۴۰ درصد از متغیرهای بیان کننده عوامل ضعف مراکز مشاوره طلاق را شامل می‌شوند.

۱- عوامل فرهنگ - اجتماعی

جدول ۵. عوامل فرهنگ - اجتماعی

عوامل فرهنگی - اجتماعی:	ضعف اطلاع رسانی و فرهنگ سازی میان مردم ۴۳، ۳، ۲، ۳۹، ۴
	عدم رویکرد یکپارچه و سیستمی به خانواده ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴
	قداست زدایی از خانواده ۴۶، ۴۸
	انتظار درمان سریع در روان درمانگری و مشاوره ۳۹، ۴۷، ۴
	عدم شناخت صحیح زوجین از یکدیگر ۲۸، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۲۶، ۴، ۲
	ضعف بهداشت روانی جامعه ۲۷، ۴۶، ۳، ۴، ۲
	ضعف مهارت های رفتاری اجتماعی ۲۸، ۴۶، ۴۷، ۴۸

در عوامل فرهنگی - اجتماعی عدم رویکرد یکپارچه به خانواده با ۵ مورد، عدم شناخت صحیح زوجین از یکدیگر با ۴ مورد و ضعف مهارت های رفتاری اجتماعی با ۴ مورد قابل توجه است. این عوامل در حدود ۲۳ درصد از منابع مورد صلاحیت ذکر شده است.

۲- عوامل نظارتی

جدول ۶. عوامل نظارتی

عوامل نظارتی:	ابهام و ضعف منبع قانونی مشاوره طلاق ۱، ۲۱، ۴۷
	مشخص نبودن متولی و ساختار نظارتی مراکز مشاوره طلاق ۱، ۴۷، ۴۸
	وجود مراکز بدون وضعیت قانونی مشخص در امر مشاوره خانوادگی ۱

در عوامل نظارتی ابهام و ضعف منبع قانونی در مورد خانواده و طلاق با ۵ مورد و مشخص نبودن متولی و ساختار نظارتی جدی بر مراکز مشاوره با ۳ مورد فراوانی مد نظر است. کمترین توجه در بیان عوامل در منابع مورد بررسی، معطوف به این ساحت می‌باشد.

۳- عوامل ساختاری

جدول ۷. عوامل ساختاری

عوامل ساختاری:	عدم توجه به افزایش طلاق عاطفی در جامعه ۴۸
	عدم اعتنا به افزایش طلاق توافقی ۲۷
	وجود متولی طلاق و فقدان متولی ازدواج ۴۶، ۴۷
	عدم ورود قضات به پرونده های طلاق توافقی ۲۷
	عدم صلاحیت برخی قضات در مورد امور خانواده ۴۶، ۴۷
	عدم وجود سیاست واحد در مشاوره طلاق ۲۷، ۴۷
	بالا بودن هزینه های مشاوره و عدم پوشش بیمه ای ۴۲، ۴۱، ۴۴، ۴۳، ۴۵، ۲، ۲۶، ۲۸

در عوامل ساختاری وجود متولی طلاق و فقدان متولی ازدواج با ۲ مورد، عدم صلاحیت متصدیان امر خانواده با ۲ مورد و بالا بودن هزینه های مشاوره و عدم پوشش بیمه ای با ۸ مورد مشهود است. در حقیقت به سبب بالا بودن هزینه مشاوره، زوجین در طول زندگی کمتر به آن مراجعه می کنند و بی تردید مشاوره بعد از اوج گرفتن اختلافات و نزدیک شدن به طلاق چندان مفید نخواهد بود. این گویه، پرتکرارترین از منظر منابع مورد صلاحیت دانسته می شود. ۲۵ درصد از منابع مورد بررسی، به عوامل ساختاری اشاره داشتند.

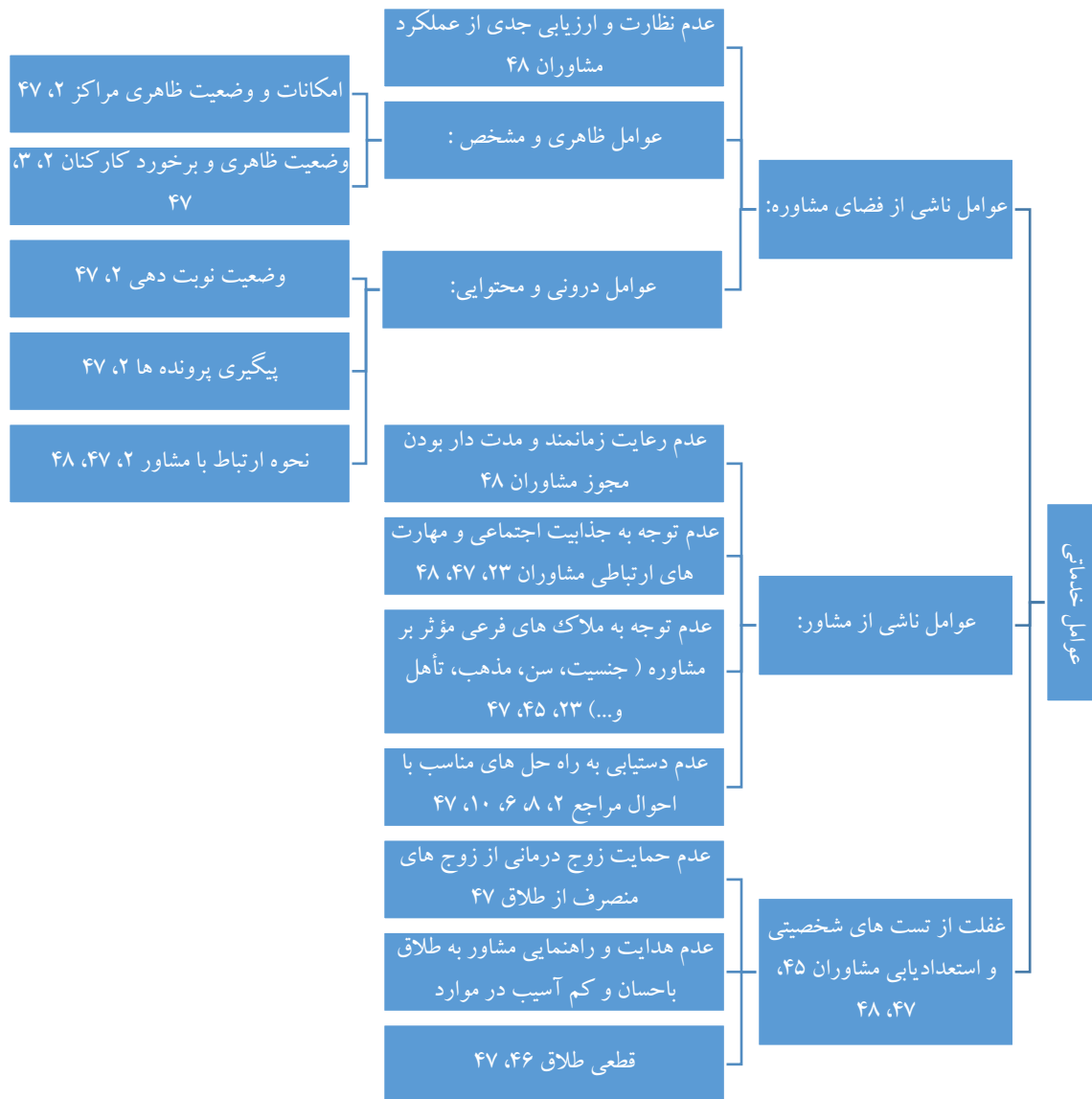
۴- عوامل علمی

جدول ۸. عوامل علمی

عوامل علمی	عوامل علمی از رویکرد غربی:
تأکید تعاریف ناهنجاری روانی بر فلسفه اومانیسم ۳۵، ۳۶، ۳۰، ۴۶، ۴۸	
استفاده از پروتوکل های سوخته غربی توسط مشاوران ۴۸	
نگاه فمینیستی برخی مشاوران به خانواده ۴۶	
جدا شدن علم از دین ۳۶، ۳۳، ۴۸	
محدودیت در چارچوب نظریه های مشاوره ای ۳۷	
ابهام و کلیت میان مشاوره، روان شناسی و روان درمانگری ۲۲	
عدم توانمندی مشاوران طلاق از توانایی های علمی و مهارتی ۸، ۴۶، ۴۷، ۴۸	عوامل علمی از رویکرد بومی:
عدم توانایی در ترکیب و خلق فن ها و مهارت ها در مشاوره های طلاق ۸، ۴۷	
عدم تسلط مشاوران بر مسایل روز ۸، ۴۸	
نویایی و تازه کار بودن مشاوره اسلامی ۴۸	
عدم توجه مشاوران به رویکردهای متناسب با فرهنگ بومی هر یک از زوجین ۵، ۴۷	

در عوامل علمی از رویکرد غربی تأکید بر فلسفه اومانیسم و ماتریالیسم در علم مشاوره و روان شناسی با ۵ مورد و جدا انگاری علم از دین با ۳ مورد از نکات برجسته است. در عوامل علمی از رویکرد بومی عدم توانمندی علمی و مهارتی مشاوران با ۴ مورد، عدم تسلط مشاوران بر مسایل روز با ۲ مورد و بی توجهی مشاوران به فرهنگ بومی و تفاوت های زوجین با ۲ مورد فراوانی است.

۵- عوامل خدماتی

نمودار ۵. عوامل خدماتی

در عوامل خدماتی ناشی از فضای مشاوره وضعیت ظاهری مراکز و برخورد کارکنان با ۳ مورد و نحوه ارتباط با مشاور با ۳ مورد محسوس است. در عوامل ناشی از مشاور عدم توجه به جذابیت های اجتماعی و مهارت ارتباطی مشاوران با ۳ مورد، عدم توجه به ملاک های فرعی مشاور با ۳ مورد، عدم دستیابی به راه حل های مناسب با احوال مراجع با ۵ مورد و نیز غفلت از تست های شخصیتی و استعدادیابی مشاور با ۳ مورد قابل تأمل است.

ج) راهبردها و راهکارها

بررسی واحدهای تحلیل نشان می دهد مجموعه راهبردها و راهکارهای معطوف به مسئله را می توان تحت ساحت های ۵ گانه زیر سامان داد و پیشنهادهایی حول هر یک از سیاست ها ارائه نمود:

۱- راهکارهای فرهنگی - اجتماعی

در راهکار فرهنگی - اجتماعی گسترش فرهنگ استفاده از خدمات مشاوره ای با ۶ مورد، توجه ویژه به نقش سازنده مشاورین ساعی در ایجاد صلح و سازش میان زوجین با ۳ مورد، پیگیری وضعیت زوجینی که سازش کرده اند با ۲ مورد و آموزش و نهادینه کردن مهارت های زندگی و اخلاق خانوادگی با ۲ مورد از موارد با اهمیت است.

۲- راهکارهای خدماتی

در راهکارهای خدماتی در گسترش خدمات مشاوره بهره گیری از مشاور و روان شناس خانواده و حضور مستمر آن در جامعه با ۳ مورد و توجه و تمرکز بر مشاوره قبل از ازدواج با ۴ مورد قابل ذکر است. در راهکارهای ارتقاء و سالم سازی خدمات مشاور افزایش کیفیت رابطه مشاور - مراجع با ۴ مورد که شامل ایجاد تأثیر مثبت بر مراجعان با ۳ مورد، دخالت ندادن نیازها و انگیزه های نادرست توسط مشاور با ۵ مورد، ارائه برآوردی صادقانه از خود توسط مشاور با ۳ مورد، لزوم توجه و تمرکز بر تفاوت ها و حساسیت های عاطفی و روانی زوجین با ۳ مورد می باشد، نیز ارائه سیر مطالعاتی و در قالب هسته علمی عمل کردن مشاور با ۳ مورد، تأکید بر تغییر ارزش های نادرست و ایجاد ارزش های صحیح از سوی مشاور با ۴ مورد، استفاده از رویکردهای یکپارچه و جامع با ۳ مورد، ارائه حمایت های روانی و مشاوره ای به مشاوران با ۳ مورد، تقویت اخلاق حرفه ای مشاوران با ۴ مورد، توجه به ویژگی های اخلاقی مشاور با ۳ مورد، تداوم حمایت مشاوره ای از زوج های منصرف از طلاق با ۳ مورد و توصیه و راهنمایی مشاور به طلاق باحسان در موارد قطعی طلاق با ۳ مورد از اهم موارد راهکارهای خدماتی مربوط به مشاور است. در راهکارهای خدماتی ارتقاء و سالم سازی خدمات مراکز مشاوره رعایت گزینش سه مرحله ای مشاوران به عنوان یک اصل، افزایش نظم و ساماندهی امور در مراکز مشاوره با ۳ مورد و اعتماد بخشی به مراجعان با ۳ مورد مثال زدنی است.

۳- راهکارهای ساختاری و نظارتی

در راهکارهای ساختاری و نظارتی برنامه ریزی دقیق و صحیح برای خانواده و رصد کردن اجرای آن با ۳ مورد، تأسیس کلینیک خانواده یا مربی گری خانواده با ۳ مورد، تقویت نظارت جدی و کیفی بر مراکز مشاوره و سالم سازی محیط با ۵ مورد، ارجاع تمامی پرونده های اختلاف زوجین به مراکز مشاوره معتبر با ۳ مورد، بررسی میزان رعایت استانداردهای ساختاری با ۳ مورد، ایجاد بخش نظارت و ارزشیابی کیفی در مراکز مشاوره با ۳ مورد و در نهایت پیشنهاد ردیف بودجه و سرانه خاص برای مراکز مشاوره با ۳ مورد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص می دهند.

۴- راهکارهای علمی

راهکارهای علمی در آموزش شامل تدوین برنامه ریزی درسی مشاوران بر اساس نیازمندی آنان در امر مشاوره های خانوادگی با ۶ مورد، حمایت های علمی و اخلاقی مشاوران در حال فعالیت به عنوان یک اصل، تأکید و تمرکز بر مهارت محوری مشاوران با ۵ مورد، آموزش و بررسی روش های نوین ارائه خدمات مشاوره با ۴ مورد، تربیت نیروی متخصص در مشاوره و روان شناسی اسلامی با ۳ مورد و نیز فراهم آوری امکانات در امر آموزش مطلوب مشاوران با ۴ مورد می باشد. در راهکارهای علمی در امر پژوهش و ارتقاء دانش بومی توجه به نارسایی های پژوهشی با ۳ مورد، انجام پژوهش های گسترده و عمیق در آسیب شناسی مشاوره با ۳ مورد، فراهم آوری امکانات در امر پژوهش با ۳ مورد، اصلاح ساختار زیربنایی مراکز مشاوره با ارائه مدل ایرانی اسلامی با ۳ مورد و تلاش در جهت افزایش مشارکت مراکز مشاوره در امر پژوهش با ۳ مورد مطرح می باشد. در نهایت راهکارهای علمی در امر پژوهش و بومی سازی دانش مشاوره و روان شناسی شامل بررسی آسیب ها و چالش های مشاوره و روان شناسی بر اساس تجربه زیسته مشاوران و روان شناسان با ۳ مورد و یکپارچه سازی روبنایی با بومی سازی دانش مشاوران با ۴ مورد می باشد.

۵- توصیه‌های راهبردی

بررسی منابع مورد صلاحیت در این فراتحلیل، ما را با آسیب‌ها و عوامل متعددی آشنا نمود که هرچند به صورت پراکنده در تحقیقات بیان شده است اما می‌توان با مقوله‌بندی آنها به علل اصلی مسئله دست یافت. بی‌تردید ضعف علمی مشاوران، غربی بودن شیوه‌ها و نظریه‌ها و غفلت از مسائل فرهنگی و اجتماعی، ضعف در تطبیق نظریه اسلام با روند مشاوره پیش از طلاق، عدم تطابق میانی مشاوره با فرهنگ ایرانی - اسلامی، بروز نبودن مشاوره اسلامی، فقدان فرهنگ مراجعه به مراکز مشاوره در طول زندگی، آسیب‌های مختلف خدماتی و حمایتی، بی‌نظمی و عدم هدفمندی مراکز و ... از جمله مقولاتی است که بیانگر آسیب‌های مراکز مذکور است که متأسفانه اثر سوء و معکوس بر روند تحکیم خانواده گذارده است. به نظر می‌رسد از فراتحلیل انجام شده، می‌توان از موارد ذیل به عنوان گره‌های اصلی مسئله نام برد:

جدول ۹. گروه‌های اصلی عدم موفقیت مشاوران و مراکز مشاوره در حل مسئله طلاق

گروه‌های اصلی عدم موفقیت مشاوران و مراکز مشاوره در حل مسئله طلاق	
۱	عدم تخصص و مهارت مشاور و فقدان اخلاق حرفه‌ای آنان
۲	عدم تعادل در رویکرد دینی در مشاوره و بکارگیری شیوه غیر دینی و ایرانی
۳	آسیب‌های متعدد خدماتی و فرهنگی - اجتماعی
۴	عدم برقراری ارتباط موثر با مراجع و فقدان تشخیص دقیق مسئله
۵	فقدان فرهنگ مراجعه به مراکز مشاوره در طول زندگی

با عنایت به جدول فوق، می‌توان گفت مهمترین گره اصلی «فقدان گفتمان مشاوره‌ای در سبک زندگی ایرانیان در کنار ضعف در تخصص و مهارت و اخلاق حرفه‌ای مشاوران و دخیل ندادن راهکارهای دینی» تشخیص داده شده است، همچنین نگاه تک بعدی به طلاق و تقلیل علل آن به مسائلی که علت واقعی نیستند، در حالی که طلاق پدیده پیچیده‌ای است که عوامل متعددی در بروز آن دخیل هستند و وزن دهی به هر کدام از آنها مستلزم انجام پژوهش‌های متعدد است. بنابراین پرسش اصلی در ارائه راهبردها چنین است: چه راهبردهایی در جهت توانمندی مشاوران و ایجاد گفتمان مشاوره‌ای در عرصه پیشگیری از افزایش طلاق وجود دارد؟ بی‌تردید دستیابی به راهکارها در گام نخست مستلزم رفع آسیب‌های ذکر شده است اما این که چگونه می‌توان به این امر دست یافت به نظر می‌رسد باید به بررسی راهکارهای بیان شده در پژوهش‌ها پرداخته شده و روندی از راهکارها ذکر شود که در ادامه در قالب چند گام با محوریت ترتیبی بودن هر گام بیان می‌شود:

۵-۱- گام اول

۱- اصلاح ساختار زیربنایی:

برای تحقق اصلاح ساختار زیربنایی، لازم است راهکارهای ذیل صورت گیرد:

- شایستگی‌های عملی و نظری مشاوران و روانشناسان: متخصصان عرصه روان‌درمانی، جهت کمک به افراد برای سازگاری با شرایط زندگی، کاهش فشار روحی، تسهیل رشد در ابعاد مختلف و بهبود روابط بین فردی باید از لحاظ نظری و عملی از شایستگی بالایی برخوردار باشند. (چوپانی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۳) بررسی مؤلفه‌های مختلف شایستگی شامل دانش، بینش، نگرش، توانش، منش، مهارت‌ها و ویژگی‌های اخلاقی می‌شود که طبق پژوهش چوپانی و کرمی، مهارت‌ها بیشترین بعد شایستگی به شمار می‌رود. (همو، ص ۲۹) از این رو لازم است برنامه‌ریزی جدی در خصوص ابعاد شایستگی به ویژه مهارت‌ها اتخاذ شود.
- همکاری و تعامل رسانه و مراکز مشاوره و روانشناسی برای ارتقای آگاهی عمومی: بهترین راهکار در این باره استفاده از فناوری و رسانه‌های عمومی با قدرت اقناع فرهنگی قوی است. (عرشی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۳۴۷)

- ایجاد فرهنگ مشاوره در مسئولان: ضعف اطلاع و نگرش و تصمیم‌گیری‌های غیرمشارکتی در پاره‌ای از مسئولان، فرهنگ کار فردی و ناتوانی در فهم و تعریف کار و نداشتن تعامل و ترجیح تقابل به خاطر گاه اقتدارطلبی و بی‌توجهی به مصالح اجتماعی، باعث فقدان لزوم مشاوره در بسیاری از مسئولان شده است. (خدابخش پیرکلایی، ۱۳۹۶) دغدغه‌مند نبود مسئولان به یقین به مردم جامعه نفوذ نموده و آنان نیز توجه جدی به این فرهنگ نشان نمی‌دهند.

۲- ایجاد اشتراکات مبنایی:

- برای تحقق اشتراکات مبنایی در مراکز خدماتی، باید موارد ذیل لحاظ گردد:
- تولید متن مشاوره و روانشناسی اسلامی: باید برای سطوح مختلف مردم، متون کاربردی با ملاحظات اسلامی و فرهنگ ایرانی تدوین شود. (رک: عسکری و حسنی، بی‌تا، ص ۳۹-۴۸؛ پایش و آسیب‌شناسی ...، ۱۳۹۵)
- ارائه مدلی ایرانی - اسلامی: یکی از روش‌های رسیدن به الگوی بومی، اجرای طرح‌های تحقیقاتی مشترک با سازمان بهداشت جهانی است که یافته‌های آن با تلفیق منابع داخلی، می‌تواند ارائه دهنده الگویی قوی باشد. (کریمی نوری، ۱۳۸۵، ص ۲-۳)
- مدرن سازی معادله ساختاری: برخی از مشاوران به دلیل عدم آشنایی با روش‌های مدرن تحلیل، تحلیل‌های متغیرهای دلایل وقوع شکل‌گیری طلاق را به سطح کاملاً ظاهری و آشکار تقلیل می‌دهند، و دلایل را صرفاً برمی‌گردانند به متغیرهای کاملاً ظاهری و آشکار و در نتیجه نمی‌توانند علت‌یابی کنند. اما بسیار منطقی‌تر، دقیق‌تر و پرحجم‌تر این است که مشاور وارد موضوعات تحلیلی شود که در آن تحت عنوان تحلیل‌های عامل اکتشافی و تأییدی و در نهایت وارد فاز بسیار مهمی از تحلیل‌های آماری تحت عنوان مدل‌سازی معادله‌ی ساختاری شود.

۵-۲. گام دوم:

۱- یکپارچه سازی ساختار رونبایی

- برای رسیدن به یکپارچه‌سازی ساختار در مراکز به صورت رونبایی، باید راهکارهای ذیل صورت پذیرد:
- بومی سازی روانشناسی و مشاوره و شیوع آن به همه مراکز: باید تلاش نمود رشته روانشناسی و علوم تربیتی را براساس محیط فرهنگی، اجتماعی و مذهبی ایران بومی سازی نمود که در این راستا لازم است از آموزه‌های اسلام برای تعیین ملاک‌های قطعی ناهنجاری روانی بهره برد و امید و تشویق در نظریه‌پردازی با توجه به فرهنگ بومی را در اندیشمندان ایجاد کرد. در حقیقت باید علوم روانشناسی را علمی تطبیقی یا میان رشته‌ای در نظر گرفت و برای آن از فلسفه و مطالعات فلسفی در راستای تحقق روانشناسی اسلامی و همچنین راهکارهای عرفانی و عمیق اسلامی در روان درمانی بهره برد. (پایش و آسیب‌شناسی ...، ۱۳۹۵، ص ۱۶-۱۷؛ خدابخش پیرکلایی، ۱۳۹۶)
- ترسیم هنگامه‌های درمان برای مشاوران: شاید بتوان گفت که بازیگر اصلی، مشاوران هستند. آنان می‌توانند با تدوین جدولی دقیق از عملکردها و تجربه‌های خود یاری رسان یکپارچگی باشند. (خدابخش پیرکلایی، ۱۳۹۶)

۲- تربیت نیروهای متخصص مشاوره و روانشناسی اسلامی

- بعد از ایجاد محتوا و یکپارچه‌سازی مراکز از لحاظ متون و منابع، باید به تربیت نیروهای متخصص مشاوره و روانشناسی در مراکز دینی اقدام کرد که مهمترین فعالیت در این حوزه همکاری بیشتر حوزه و دانشگاه در راستای اسلامی سازی و تربیت نیروی خدوم است. (رک: حقانی زنجانی، ۱۳۷۸، ص ۳۹-۴۵؛ پایش و آسیب‌شناسی، ۱۳۹۵، ص ۱۷)

۳- تأسیس کلینیک خانواده

- کلینیک خانواده ساختاری سازمان یافته و حاکمیتی است، شامل مسائل و پژوهش‌های مربوط به ازدواج و خانواده و طلاق. فرآیندی سیستماتیک، که در آن ازدواج‌ها، طلاق‌ها، فرآیند حقوقی، جامعه‌شناسی، اقتصادی، دینی و... در این مجموعه ساماندهی

می‌شود و می‌توان از آن به دانشگاه خانواده تعبیر کرد. چرا که مشاور برای آسیب‌شناسی بسیار دقیق از چرایی وقوع اختلاف بین زن و مرد و ارائه بهترین راهکار، باید با تمام ابعاد اقتصادی، جامعه‌شناختی، حقوقی، سیاسی، فرهنگی، روانشناختی و مسائل دینی آشنا باشد. (رک: میرتبار و دشتی، ۱۴۰۰) در این مرکز، علاوه بر خدمات مشاوره‌ای دقیق و ارزان، می‌توان به یکپارچگی در روش مشاوره، اطلاعات دقیق مراجعان و نظارت و ارزیابی دست یافت.

۵-۳- گام سوم

این گام، بیشتر مربوط به حوزه نظارت و چگونگی افزایش جایگاه مراکز در جامعه با فعالیت درون سازمانی آن است که به اهم راهکارها اشاره می‌شود:

- ۱- اقدام نظارتی قوی: به نظر می‌رسد در این مرحله باید سامانه پژوهش ایجاد شود و طی آن تیم بازرسی قوی توسط نظام روانشناسی و مشاوره برای برخورد با افراد غیرمتخصص ایجاد شود. (کریمی نوری، ۱۳۸۵)
- ۲- ارتقای کیفیت و سالم سازی خدمات روانشناسی: برای بالا بردن سطح خدمات لازم است علاوه بر تربیت مشاوران مجرب، کارهای تیمی میان روانشناسان، روان پزشکان و مددکاران انجام یا تقویت شود. خود مشاوران نیز هر از چند گاهی مورد مشاوره قرار گیرند تا خطا در مشاوره آنها کاهش یابد. البته باید دانست رمز موفقیت در افزایش خدمات، پایبندی مشاوران به اصول اخلاقی و مهارت‌های ارائه مشاوره است و در این امر ضروری است خود مشاوران، به خودکاو نیز بپردازند. (مهکام، ۱۳۸۵، ص ۹۴؛ خاکپور، ۱۳۸۹، ص ۲۵-۳۰؛ پایش و آسیب‌شناسی، ۱۳۹۵، ص ۱۶-۱۷)
- ۳- مشاوریار (حضور مستمر در جامعه): مراکز مشاوره در حد فراگیر و با هدف هر خانواده، یک روانشناس یا مشاور، باید فعال شود. حضور مستمر مشاوران در کنار افراد جامعه از دبستان تا دبیرستان می‌تواند برنامه بلندمدتی برای سراسری شدن مشاوره خانواده باشد که البته در این امر دو اقدام جدی باید صورت گیرد: نخست آنکه دولت باید خدمات مشاوره و روانشناسی را در زمره بیمه قرار دهد. دوم آنکه رسانه ملی با ترویج برنامه‌های مشاوره و روانشناسی کاربردی برای خانواده‌ها، یاری رسان این طرح باشد. (پایش و آسیب‌شناسی، ۱۳۹۵، ص ۱۶-۱۷)
- ۴- همراه نمودن راهکار حکمیت در اسلام با روش‌های مشاوره اسلامی: به نظر می‌رسد نیازمند بازتعریف دقیقی از قاعده حکمیت در اسلام در مباحث مرتبط با مشاوره طلاق هستیم. این روند می‌تواند بسیاری از چالش‌های مشاوره را رفع نماید.

نتیجه گیری

با وجود آنکه از دهه ۸۰ تاکنون، مراکز خدمات روانشناسی و مشاوره در ایران رشد سریع و روزافزونی را تجربه نموده و حتی در بسیاری از نهادها و سازمان‌ها همچون دادگستری‌ها، نیروی انتظامی، ارتش، سپاه پاسداران، اداره بهزیستی و ... به صورت رسمی به فعالیت مشغول است اما همچون شاهد نیاز مبرم به این مراکز و آسیب‌های درون سازمانی این مراکز و خدمات آنها هستیم که به نوعی با فواید زیادی که برای جامعه داشته است در بسیاری از موارد از نظر کیفی سطح پایینی را تجربه می‌کند که نمونه بارز آن ناموفق بودن مراکز مشاوره در روند اجباری مشاوره پیش از طلاق است؛ چراکه با وجود اجباری بودن این مشاوره، نه تنها از میزان طلاق کاسته نشده است بلکه شاهد افزایش طلاق و همراهی مشاوران این مراکز در تحقق طلاق هستیم. این مراکز از آسیب‌های مختلفی در بسیاری از مؤلفه‌های خود همچون روش علمی، سبک آموزه‌ها، حوزه پژوهش، خدمات حمایتی و ... رنج می‌برد که در این میان، عدم ارتباط و درک صحیح مشاور با مراجع و ضعف او در تشخیص و درمان، بومی نبودن نظریات و منابع مشاوره و روانشناسی و عدم تطبیق با فرهنگ اسلامی - ایرانی، فقدان توجه به جنبه‌های معنوی انسان، ضعف فرهنگی مراجعه به مشاوران در مردم و کم‌آگاهی از خدمات این مراکز در جامعه، بی‌نظمی درون مراکز، رویکردهای ماتریالیستی و اومانستی به مشاوره، صوری بودن و اقتصادی بودن امر مشاوره طلاق و ... از مهم‌ترین آسیب‌های مراکز خدماتی روانشناسی و مشاوره دانسته می‌شود که باید برای آنان اندیشه نمود و استراتژی موفقیت برای آنان طراحی کرد. یافته‌های فراتحلیل نشان داد فقدان گفتمان مشاوره‌ای در سبک زندگی ایرانیان در کنار ضعف در تخصص و مهارت و اخلاق حرفه‌ای مشاوران و دخیل ندادن راهکارهای

دینی، عامل اصلی در فقدان موفقیت مشاوران در کاهش طلاق است که باید برای حل این مسئله، راهبردهای منظم با ترتیب زمانی ترسیم نمود. به نظر می‌رسد بهترین راهکار حاکمیتی، ایجاد کلینیک خانواده در جهت یکپارچه سازی شیوه مشاوره بر پایه سبک زندگی اسلامی - ایرانی و اجرای طرح مشاوریار و استمرار آن تا پایان ۵ سال اول زندگی است. اما از منظر علمی و پیور راهکارهای ارائه شده در تحقیقات مورد بررسی، باید در گام اول، اقدام به اصلاح ساختار زیر بنایی این مراکز نمود و در میان تمامی مراکز با تقویت متون اسلامی و ارتقای سیستم غیرحضوری و ارائه مدلی ایرانی - اسلامی، اشتراکات مبنایی ایجاد کرد. در گام دوم، باید به سمت یکپارچه سازی ساختار روبنایی این مراکز با بومی سازی دانش روانشناسی و مشاوره و شیوع آن در همه مراکز کشور و بهره گیری از تجربیات متخصصان این حوزه رفت. در کنار آن باید به تربیت نیروهای متخصص مشاوره و روانشناسی اسلامی همراه با ساماندهی و تقویت فارغ التحصیلان این رشته با ایجاد واحدهای کارورزی اقدام نمود. در گام سوم، باید نظارت بر این مراکز را تقویت کرد و سعی نمود خدمات مشاوران را با کیفیت بیشتر و سالم سازی محیط در طول زندگی متأهلان افزایش داد که یکی از بهترین راهکارهای آن بهره گیری از مشاوریار خانواده و حضور مستمر این مشاوران در جامعه به ویژه از دوران دبستان تا دانشگاه و بعد در میان خانواده ها است. نتایج این تحقیق با پژوهش مرادی و همکاران (۱۳۹۱)، بیگدلی و همکاران (۱۳۹۹) الله وردی و همکاران (۱۴۰۲)، چوپانی و کرمی (۱۳۹۸) هم راستا و تا حدودی مشترک بوده است.

پیشنهاد های پژوهشی

- شیوه های درمانی دیگری چون ایماگو تراپی، رویکرد شناختی رفتاری، فنون ساختاری، درمان مبتنی بر تعهد و پذیرش و... نیز مورد توجه و پژوهش قرار گیرد.
- لزوم تحقیق و بررسی در مواردی چون: ۱- بررسی روند رسیدگی به پرونده های ثبت واقعه طلاق، ۲- بررسی روند رسیدگی به پرونده های تنفیذ طلاق، ۳- بررسی رویه قضایی داوری و مشاوره در طلاق.
- مقایسه تأثیر گذاری خدمات مراکز مشاوره طلاق و دیگر درخواست های مربوط به اختلاف زوجین
- بررسی و نگارش جامع پروتکل اقدامی در مراکز مشاوره خانواده و عملیاتی نمودن زیرساخت های آن با تمرکز بیشتر بر رشته های مشاوره و روان شناسی و تلفیق آنها با راهکار حکمیت مدنظر اسلام.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در این مقاله مستخرج از پایان نامه به شکل زیر است:

- نویسنده اول: تهیه و آماده سازی نمونه ها، انجام آزمایش و گردآوری داده ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش نویس مقاله.
- نویسنده دوم: طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی سازی مقاله.
- نویسنده سوم: مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

- اسکافی نوغانی، مریم؛ ترکمان، فرح و ساروخانی، باقر. (۱۳۹۴). اثر شبکه های اجتماعی بر طلاق عاطفی در شهر مشهد. *نشریه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۱۲(۱)، ۲۲۵-۲۵۰.
- حیدری، حامد؛ کیمیایی، سیدعلی؛ خوبی نژاد، غلامرضا و مشهدی، علی. (۱۳۹۹). بررسی اثربخشی الگوی مشاوره ای پیشگیری از طلاق بر رضایت زناشویی در ازدواج های زود هنگام. *مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد*، ۶۳(۱)، ۲۲۴۹-۲۲۵۸.
- خادمی، مریم. (۱۳۹۴). *تبیین مفهوم و علت شناسی اضطراب از دیدگاه روانشناسی اسلامی*، استاد راهنما دکتر شهریانو حقیقت، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارسنجان، ص: ۸۷.
- خاکپور، رضا و شفیع آبادی، عبدالله. (۱۳۸۹). اثربخشی گروه درمانی آموزش حساسیت و تعلیمی بر کاهش اشتباهات مشاوران و روان درمانگران. *نشریه اندیشه و رفتار در روان شناسی بالینی*، ۴(۱۵)، ۱۹-۳۲.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید. (۱۴۰۲). اصول و مبانی روش های پژوهش های کیفی، تهران، نگاه دانش.
- راهب، غنچه؛ لطیفیان، مریم و شریفی، حسن پاشا. (۱۳۹۶). ارزیابی کیفی خدمات مشاوره انجمن اولیاء و مربیان. *فصلنامه مددکاری اجتماعی*، ۲(۲)، ۱۴-۳۲.
- راهب، غنچه. (۱۳۹۰). *بررسی اثربخشی خدمات راهنمایی و مشاوره مراجعان مراکز مشاوره سازمان اولیا و مربیان*، طرح پژوهشی، تهران، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۷۷). طلاق: پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۹۳). مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده، تهران، انتشارات سروش.
- ستوده، سیف الله و بهاری، هدایت الله. (۱۳۸۶). آسیب شناسی خانواده، تهران، انتشارات ندای آریانا.
- سودانی، منصور؛ کریمی، سهیلا و شیرالی نیا، خدیجه. (۱۳۹۵). اثربخشی مشاوره با تأکید بر نظریه انتخاب در کاهش طلاق عاطفی زوجین. *فصلنامه روانشناسی خانواده*، ۳(۲)، ۸۳-۹۲.
- شفیع آبادی، عبدالله و ناصری، غلامرضا. (۱۳۷۱). نظریه های مشاوره و روان درمانی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- عرشی، ملیحه؛ سبزی خوشنامی، محمد؛ حمیدی فر، علیرضا؛ فتحی، منصور و تکفلی، مرضیه. (۱۳۹۵). بررسی وضعیت خدمات مشاوره و مددکاری اجتماعی نیروی انتظامی (مراکز و کلانتری ها)، تحلیل روند سال های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲. ۵(۵)، ۳۴۱-۳۵۰.
- قهاری، شهریانو و ابوالهیری، جعفر. (۱۳۹۵). مشاوره طلاق - راهنمای روان شناسان و مشاوران، تهران، انتشارات دانژه.
- کاوایی ارانی، محمد. (۱۳۹۷). دورنمایی از روانشناسی اسلامی به عنوان یک مکتب. *دوفصلنامه مطالعات اسلام و روانشناسی*، ۱۲(۳۳)، ۶۹-۱۰۰.
- کریمی نوری، رضا. (۱۳۸۵). وضعیت روان شناسی ایران، ماهنامه بهداشت روان و جامعه، ۳.
- کریمیان، نادر؛ زارعی، اقبال؛ محمدی، کوروش و کریستنسن، اندرو. (۱۳۹۵). درمان های تلفیقی، جنسیت و زوج درمانی: بررسی و هم سنجی اثربخشی زوج درمانی رفتاری التقاطی و درمان تصمیم گیری مجدد در بهبود تعهد زناشویی همسران متعارض. *نشریه مشاوره و روان درمانی خانواده*، ۶(۲)، ۲۱-۳۸.
- اللهوردی، مهتری؛ بدره، محسن و پورمسجدیان، فاطمه. (۱۴۰۲). ارزیابی کیفی کارآمدی مشاوره های پیش از طلاق موضوع فصل دوم قانون حمایت خانواده بر اساس نگرش مراجعان به مراکز مشاوره استان البرز. *پژوهش های میان رشته ای زنان*، ۵(۲)، ۱۹-۳۳.
- مرادی، امید و چاردلی، شایسته. (۱۳۹۵). اثربخشی زوج درمانی تلفیقی به شیوه شناختی - رفتاری و ساختاری بر کیفیت زندگی و ابعاد آن در زوج های متقاضی طلاق. *پژوهش های مشاوره*، ۱۵(۵۷)، ۲۴-۴۰.
- ملاجعفرلو، مهدی؛ قاسم زاده، عظیم و فرجیان، مرتضی. (۱۴۰۱). مقایسه اثربخش مشاوره گروهی با رویکرد شناختی رفتاری و واقعیت درمانی بر کاهش طلاق عاطفی و باورهای غیرمنطقی زوجین مراجعه کننده به مراکز مشاوره پارس آباد. *فصلنامه ایده های نوین روانشناسی*، ۱۴(۱۸)، ۲۷-۱.

- مهکام، رضا. (۱۳۸۵). نقش روان شناسی در سلامت روانی طلاب، نشریه پژوهش و حوزه، ۲۵، ۹۷-۸۰.
- میرتبار، سید مرتضی و دشتی، محمدتقی. (۱۴۰۰). *نظام جامع خانواده*، قم، انتشارات مکتب اندیشه.
- یوسفی، ناصر و کیانی، محمدعلی. (۱۳۹۱). تأثیر گشتالت درمانگری و معنادرمانی بر کاهش میل به طلاق مردان متقاضی مشاوره. *فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده (ویژه خانواده و طلاق)*، ۱، ۱۵۸-۱۵۰.

References

- Akbari, M. & Dinarvand, F. (2014). Effectiveness of therapy based on teaching Choice Theory on reduction of negative emotional reactions between couples with marital conflicts. *International Journal of Basic Sciences & Applied Research*, 3, 38-44.
- Creswell, J.W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Shannon, S. (2022). Critical appraisal of systematic reviews. *Can Assoc Radiol J*, 53(4), 195-198.
- Solomon, B.C. & Jackson, J.J. (2014). Why do personality traits predict divorce? Multiple Pathways Through Satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(6), 978-996.